

10-14 mart 2022-ci il

Türküstan

www.turkustan.az

Aydın Qasımlı

Filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru

Bizim yazar

Ümumtürk tarixində qadın Aile ilə yanaşı, bütün cəmiyyət həyatının yansı deyil, üçdə ikisi rolunu yerinə yetirmişdir. Türk Qadını hərbi işində, dövlətin idarə olunmasında, hüquq, siyasət, iqtisadiyyat, ədəbiyyat və bütövlükdə Türk mədəniyyətinin yaranması və inkişafında tarixən kişilərlə bərabər fəaliyyət göstərmiş, bunlardan əlavə də ailənin bütün ağırlıqlarını öz çiyinlərində daşımışdır.

xanım Məlikova, Şəfiqə xanım Əfəndizadə, S.Axundzadə, X.Əlibəyova, Rübabə xanım Qasımovaya, Nəbat xanım Aşurbəyli, S.Talışxanova və adlarını qeyd etmədiyimiz onlarla Azərbaycan Qadını və Səttarxan hərəkatı dövründə Təbriz müdafiəsində şəhid olmuş yüze

ların yetişməsi və ictimai həyata qatılması ilə xarakterikdir. Belə ki, bu dövrdə Azərbaycanın müxtəlif şəhərlərində və hətta Nəhrəm və Balaxanı kəndlərində ilk dünyəvi qız məktəbləri və qadın gimnaziyası açılmış, hüquqi səlahiyyət daşıyan xüsusi rəsmi Qadın Xeyriyyə Cəmiyyətləri yaradılmışdır. Bu Qadın Xeyriyyə Cəmiyyətlərinin təşəbbüsü ilə bu qız məktəb və gimnaziya

ların yetişməsi və ictimai həyata qatılması ilə xarakterikdir. Belə ki, bu dövrdə Azərbaycanın müxtəlif şəhərlərində və hətta Nəhrəm və Balaxanı kəndlərində ilk dünyəvi qız məktəbləri və qadın gimnaziyası açılmış, hüquqi səlahiyyət daşıyan xüsusi rəsmi Qadın Xeyriyyə Cəmiyyətləri yaradılmışdır. Bu Qadın Xeyriyyə Cəmiyyətlərinin təşəbbüsü ilə bu qız məktəb və gimnaziya

ların yetişməsi və ictimai həyata qatılması ilə xarakterikdir. Belə ki, bu dövrdə Azərbaycanın müxtəlif şəhərlərində və hətta Nəhrəm və Balaxanı kəndlərində ilk dünyəvi qız məktəbləri və qadın gimnaziyası açılmış, hüquqi səlahiyyət daşıyan xüsusi rəsmi Qadın Xeyriyyə Cəmiyyətləri yaradılmışdır. Bu Qadın Xeyriyyə Cəmiyyətlərinin təşəbbüsü ilə bu qız məktəb və gimnaziya

- hər iki cins üçün 8 saatlıq iş günü (maddə 28);

- həftədə bir istirahət günü (maddə 29);

- 16 yaşına qədər olan məktəb yaşlı uşaqların işlədilməsinin qadağan edilməsi və 16 yaşından 18 yaşına qədər olan cavanların iş gününün 6 saatdan artıq olmaması (maddə 42);

- Qadınların səhhət və vücudlarına zərərli olan işlərdə çalışdırmaq qadağandır. Hamilə olan Qadınlar doğuşdan 4 həftə əvvəl və 6 həftə sonra əmək haqları tam ödənməklə xidmətdən azad edilir (maddə 43);

- Qadınların işlədiy hər bir fabrikin və zavodda suda qaynatma qabları üçün

Tarixdə və bu gün

Azərbaycan Türk qadını

qədər Qadınımız bu mərhələnin fəxridirlər.

Bu mərhələ, xüsusilə, XIX əsrin ikinci yarısı və XX əsrin əvvəlləri, həmçinin Azərbaycan ziyalı Qadın

“Qadın gülərsə, mühitimiz güləcək,
Sürüklənən bəşəriyyət qadınla yüksələcək.

Hüseyn Cavid

Türk Qadınlarının cəmiyyətdəki tarixi rolunu altı mərhələyə bölmək olar:

Birinci mərhələ ta qədimdən İslama qədərki dövrü əhatə edir. Bu mərhələ özünün tarixi dəyişikliyi ilə xarakterizə olunduğundan biz yalnız tarixə bəlli ilk qadın liderlərimizdən olan və Əhəməni fars dövlətinin əsasını qoymuş II Kiri məğlub edən və onu döyüşdə həlak edən ilk Azərbaycan-Türk Qadın hökmdarı Tomrislə fəxr edə bilərik.

İkinci mərhələ Türklərin İslamı qəbul edənə XIX əsrin 20-ci illərinə qədərki dövrüdür. Bu mərhələ Qadınlarımız üçün «qapalı» dövr sayılsa da, tarixdə bəlli, bizim üçün sayılan Qadınlarımızdan Möminə Xatun, İncə Xatun, Quteybə Xatun, Şairə Məhsəti xanım, Zahidə Xatun, Mehrican Xatun, Mələk xanım, Sara Xatun, Aləməşah bəyim, Ulya Xatun, Bəyim Xatun, Tuti Bikə, Gövhər ağa, Pəriçə xanım və adları bizə bəlli olmayan onlarla Qadınımız Azərbaycan və bütövlükdə Türk dünyasının ictimai-siyasi həyatında xüsusi rol oynamışlar.

Üçüncü mərhələ Azərbaycanın quzeyinin müstəmləkəçilik və ya çar Rusiyası dövrüdür. Bu mərhələ tək-cə Qadınlarımız üçün deyil, bütün xalqımız üçün məşəqqətli dövrlərdir. Buna baxmayaraq, bu dövrdə də Ağabəyim xanım, Heyran xanım, Xan qızı Natəvan, Gövhər xanım Qacar, Həmidə xanım Cavanşir, Nigar xanım Şixlinskaya, Hənifə

Bu Qadın Xeyriyyə Cəmiyyətlərinin təşəbbüsü ilə bu qız məktəb və gimnaziya

da 200 qadın və 40 kişinin iştirakı ilə Bəyannamə qəbul edilmiş və bu Bəyannamədə qadınlara seçki hüququnun verilməsi tələb olunmuşsa da, bu tələb yalnız 72 il sonra - 1920-ci ildə ABŞ Konstitusiyasına 19-cu düzəlişin qəbul olunması ilə əldə edilmişdir. Halbuki, Azərbaycan Qadını seçmək hüququnu hələ 1910-cu ildə qazanmış, 10 dekabr 1918-ci ildə isə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Parlamentinin ikinci iclasında bir çox məsələlərlə yanaşı, Azərbaycan Qa-

tərtibxənarlar təsis olunmalıdır. Sahibkarların hesabına xəstələnmiş fəhlələrə müftə dərman verilməli və xəstə oluqları müddətdə əmək haqları onlara çatdırılmalıdır (maddə 50);

- Bu qanunlara əməl etməyən sahibkarlar cinayət məsuliyyətinə cəlb ediləcəklər.

Beləliklə, Şərqdə ilk Müstəqil Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti 1907-ci ildə Rusiya Dövlət Dumasında Azərbaycan nümayəndəsi X.Xasmmədov tərəfindən irəli sürülən müsəlman qadınlara seçki hüququ verilməsi məsələsinin Dumada qəbul edilməsi ilə təməli qoyulan qadın məsələsinə 1918-ci ildə deyüro həll etmiş oldu.

Beşinci mərhələ Sovet dövrüdür. Bütün qüsurlarına baxmayaraq, bu dövrdə də əsas Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti tərəfindən qoyulmuş Azərbaycan Qadınına həyatın bütün sahələrində kişilərlə bərabər hüquqlar və hətta analıq funksiyaları nəzərə alınmaqla, onlara bir sıra əlavə hüquqlar da verilmiş və bütün bunlar Konstitusiyada təsbit edilmişdi. Doğrudur, Sovet dövründə Qadınlar dünyəvi praktikasında görünməmiş hüquq və imkanlar əldə etmişdi. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, Azərbaycan Qadını tarixdə ən məşəqqətli dövrü də məhz Sovet dövrüdür. Bu dövrdə Qadınlarımız xanımılıqdan məhrum edilib ictimai istehsalatına çevrilmiş, repressiyalara məruz qaldı. Onları həm zəhmətli ödəməyən ev işlərində, həm də ailədən kənar işləməyə məcbur etdilər. Qadınlarımızın hüquqları onların borcu və vəzifəsinə çevrildi. Qadınlarımızın hüquq və bərabərliyi onların məişət, analıq, vətəndaşlıq və iş borcu ilə əvəz edildi. Sovet qanunları insan hüquq və azadlıqları ilə tarazlaşmadı. Ona görə də Sovet dövrü Azərbaycan Qadını evdə, tarlada, fabrik və zavodda, hətta tikintidə çalışdı. Təxil, pambıq əkdə, becərdi, yığdı, orduyu doyurdu, xalqı aclıqdan qurtardı, dövləti, daha doğrusu, imperiyayı inkişaf etdirdi, hər cür əzabazıyyətə qatlaşdı, həyat yoldaşını, övladını, qardaşını müharibədə itirdi, ailənin ağırlığını öz üzərinə götürdü. Bütün bu məşəqqətlərə baxmayaraq, «Aləm bəzədi, özü lüt gəzdi», amma yəne də bütün Şərq və hətta Qərb qadınları üçün nümunə oldu, Şərq Qadını liderliyini qoruyub saxladı.

(ardı gələn sayımızda)

Oxu, oxut, abunə ol!